

Børns sprogsteder

Naja Dahlstrup Mogensen

Denne artikel introducerer begrebet *sprogsteder* og foreslår en analytisk og pædagogisk opmærksomhed på *børns sprogsteder*. Begrebet om sprogsteder indeholder en forståelse af *steder som samlinger* og en forståelse af *sprog som levende*, og det tillader måder at komme tæt på det grundliggende karaktertræk ved sprog, at det altid finder sted – at det er noget *tilstedeværende*. Hvordan det finder sted, er et empirisk spørgsmål, der med sprogstedbegrebet kan afsøges igennem en række spørgsmål, der også præsenteres i artiklen. Sprogstedbegrebet åbner for nye spørgsmål for forskningen i steder, sprog og pædagogik ligesom det inviterer til måder at praktisere pædagogisk arbejde med børn og sprog på, der trækker materialitet, bevægelse og krop i forgrunden. I forlængelse heraf spørger artiklen hvad der sker, hvis vi frem for at anskue børns sprog som et lineært udviklingsprojekt går til børns mangfoldige sproglige praksisser som et komplekst udviklingsarbejde i og med verden.

Sprogsteder, børnesprog, indvikling, linealogi, fænomenologi

Indledning

I denne artikel præsenterer jeg begrebet *sprogsteder*. Dette gør jeg dels ved at redegøre for dets to begrebskomponenter, nemlig *steder som samlinger* og *sprog som levende*, og dels igennem nogle samlende ord om sprogsteder. I en ambition om at åbne for en operationalisering af sprogstedbegrebet præsenterer jeg i forlængelse heraf en række spørgsmål, som man vil kunne stille i arbejdet med sprogsteder. Til sidst udpeger jeg nogle af de veje inden for forskning i og pædagogisk arbejde med sprog, som sprogstedbegrebet inviterer til.

Artiklen er skrevet på baggrund af min ph.d.-afhandling ”Indviklet – i by, viden og verden: En linealogi om og med sprogsteder” (Mogensen 2023), hvori jeg udvikler begrebet om sprogsteder. Sprogstedet er en måde begrebsligt at samle en optagethed af sprog og steders indbyrdes relationer, og begrebets potentiale i dette temanummers sammenhæng findes i muligheden for at gribe om nogle komplekse og dynamiske relationer mellem sprog og steder af pædagogisk relevans. Den konkrete sammentrækning af ordene – sprog og sted – til begrebet *sprogsted* er et forsøg på at svare den empiriske sammentrækning, som jeg er kommet tæt på igennem en række udforskninger af fænomener, der

har kunnet lære mig noget om sprog-sted-relationer. På den måde er der med sprogstedbegrebet tale om en begrebslig understregning af en empirisk tæthed – og dermed et forsøg på at blive i stand til at stille nye spørgsmål til sådanne tætheder mellem sprog og steder i pædagogiske sammenhænge¹.

Fokus i denne artikel er teoretisk – det er en begrebslig introduktion, som jeg imidlertid også konkretiserer igennem et empirisk eksempel om tags (det mindste graffiti). Dette eksempel henter jeg på et berlinsk gadehjørne, hvor alskens linjer samler sig og fortæller historien om indvikling i byen og verden. Eksemplet er fra et længerevarende feltarbejde om tags i hhv. Berlin og København, hvor jeg undersøgte tags som *line-making* (Ingold 2007). Herigennem begyndte jeg at forstå både skrift og siden sprog generelt som social-eksistentielle og kropsligt-materielle indviklinger, hvori mennesker sætter sig selv ud i verden for at hægte sig på både verden og andre, og for at gøre sig tilgængelige for andres indvikling. Ud fra dette empiriske eksempel kan der drages paralleller til andre mere pædagogisk oplagte eksempler. I institutionel sammenhæng kan et sprogsted for eksempel være et klasserum i skolen eller en samlingsseance i børnehaven. Mindre formaliserede sprogsteder i institutionelle sammenhænge kan fx findes på legepladsen (se Laursen, Holm & Ahrenkiel 2023) eller i garderoben (se Hesselvig 2022).

Børns sprog: Placering i et forskningslandskab

Med en interesse i sprog og steder bevæger man sig ind i et krydsfelt mellem samfundsvidenskaberne og humaniora, der åbner for et hav af forskellige forståelser af de to fænomener, der med humangeograf Tim Cresswells (2004) ord er ”wrapped in common sense”. Den videnskabsteoretiske tilgang, der ligger bag mit begreb om sprogsteder, er fænomenologisk, og det tankegods, der leverer den største teoretiske inspiration til begrebet, er den fænomenologisk formede antropologi, som den britiske antropolog Tim Ingold har udviklet og kaldt *linealogy* (Ingold 2007, 2011, 2015, 2021). Ifølge Ingold er linealogi læren om linjer, eller studiet af linjer. Det vender jeg tilbage til. Begrebet om sprogsteder vokser ud af et møde mellem *linealogi* og forskningsfeltet *sproglig etnografi*. I dette afsnit skal jeg ride nogle positioner op af relevans for forskning i børns sprog og i forlængelse heraf udpege artiklens bidrag til sproglig etnografisk forskning i børns sprog.

Inden for sproglig etnografi arbejdes der etnografisk med sprog som sociale praksisser. Dette forskningsfelt har rødder i de tendenser inden for sprogvidenskaben, som især sociolingvist og antropolog Dell Hymes igangsatte

---

¹ For en udfoldelse af de empiriske tætheder henvises til de respektive artikler om hhv. samskabelsen af en akademisk tekst (Rasmussen & Mogensen 2017), et berlinsk tag (Mogensen 2023) og et lille barns håndbevægelser (Mogensen 2021).

tilbage i 1960'erne, og som indebar, at menneskers faktiske *sprogbrug* kom i fokus, frem for de abstrakte *sprogssystemer* (Hymes 1964, 1974, Laursen & Holm 2017: 156). Erkendelsesinteresser inden for sproglig etnografi har udviklet sig over tid, med indflydelse fra især poststrukturalisme og socialesemiotik. Ifølge to fremtrædende danske forskere inden for feltet, Helle Pia Laursen og Lars Holm, lægges fokus i disse år på ”hverdagens sprog som en central dimension for en forståelse af, hvordan mennesker gør deres hverdag gennem sprog, og indebærer et perspektiv, hvor sproglige praksisser ses som lokale og sociale praksisser, der medierer mellem sociale strukturer og individuelle handlinger” og hvor ”betydningsdannelse sker i sociale relationer og interaktionelle mønstre” (Laursen & Holm 2017: 163).

Begrebet om sprogsteder lægger sig i forlængelse af to delvist forbundne bevægelser inden for det sprogligt etnografiske felt: For det første den bevægelse der – under indflydelse af både den spatiale og den materielle vending – interesserer sig for steders betydning for sproglige praksisser (Blommaert et al. 2005, Pennycook 2010, Laursen & Mogensen 2015, 2016, Hesselvig 2022), og for det andet den bevægelse der lader sig optage af og opfordrer til rekonceptualiseringer af, hvad skrift og sprog er og kan være – og som sigter mod at styrke den teoretiske og empiriske forståelse af børnesprog (Laursen, Holm & Ahrenkiel 2023, Laursen 2019, Olsson 2012, 2013, Olsson, Dahlberg & Theorell 2016).

Ahrenkiel og Holm (2020) peger på det problematiske i et udbredt literacy-centreret begreb om sprog, som oversimplificerer både sprog og børns sprogudvikling ved at fokusere snævert på fremtidig læsning. Den forsknings-tradition, som kan knyttes til en *færdighedsdiskurs*, har været optaget af ”at udpege generelle udviklingslinjer og udvikle målingsredskaber til afdækning heraf (se fx Bleses et al 2008)” (Laursen, Holm & Ahrenkiel 2023: 118-19). Men børns sprogbrug er langt mere end individuelle mentale kompetencer (Laursen, Holm & Ahrenkiel 2023: 120) og rationelle forståelser af kommunikation som overførsel af information (Holm & Ahrenkiel 2022: 16), og igennem analyser af empiri fra både daginstitutioner og skoler viser sproglig etnografisk forskning, hvordan børn bevæger sig med sprog på uforudsigelige måder, der netop ikke følger lige udviklingslinjer (se fx Laursen & Mogensen 2015, 2016, Laursen, Holm & Ahrenkiel 2023, Laursen & Kolstrup 2017). Denne forskning går til sprog som lokale sociale praksisser; som noget, der sker i samspil mellem mennesker, steder og materialitet.

En sociokulturel eller interaktionel forståelse af sprog, som arbejder med at inkorporere blandt andet lyde, kroppe, ting og andet mellemmenneskeligt af relevans for analysen af sprog som social praksis, stilles ofte over for den strukturalistiske forståelse af sprog, som går til sprog som abstrakte systemer og kognitiv ejendom. En strukturalistisk sprogforståelse kritiseres med en interaktionel sprogforståelse for at studere sprog uafhængigt af tid, sted, rum, og intentioner – uafhængigt af de mennesker, der bruger sprog, og som en isoleret

ting (Holm & Ahrenkiel 2020: 45). Det er det, sociolingvist Jan Blommaert (2010: 4) har kaldt *en artefaktisk forståelse af sprog*.

Det sprogligt etnografiske felt og forståelsen af sprog som lokale sociale praksisser placeres som nævnt inden for sådanne sociokulturelle og interaktionelle tilgange, men begrebet om sprogsteder er ikke identisk med allerede eksisterende begreber inden for disse tilgange – og det skyldes ikke mindst begrebets iboende forståelse af *sprog som materiale*. Begrebet indebærer nemlig en insisteren på *sprogs tinglighed*, eller dets *stoflighed* – en sensitivitet over for ordets haptiske egenskaber (Ingold 2019: 15). Og på den måde overskrider det den klassiske dikotomi mellem strukturalistiske og interaktionelle tilgange, selvom det vokser ud af og udvikles som bidrag til den sproglige etnografi og dermed sidstnævnte. På den måde bliver forståelsen af sprog som materiale et bidrag til sproglig etnografi – fordi det bevæger blikket ud over at studere sprog *i samspil med* materialitet til at udforske sprog *som* materiale. I den sprogforståelse, som jeg senere skal udfolde, er sprog altså ikke (udelukkende) repræsentations- og betydningssystemer eller interaktionelle forhandlingsredskaber, men (også) materiale med egne haptiske og sensoriske egenskaber. Her er sprog fx også lyde, man kan smage på som var de et bolsje og vride rundt som var de en klump ler – og det er bogstavlinjer, man kan trække med sig ud i mange uforudsigelige retninger igennem håndens skabende korrespondance med pen og papir.

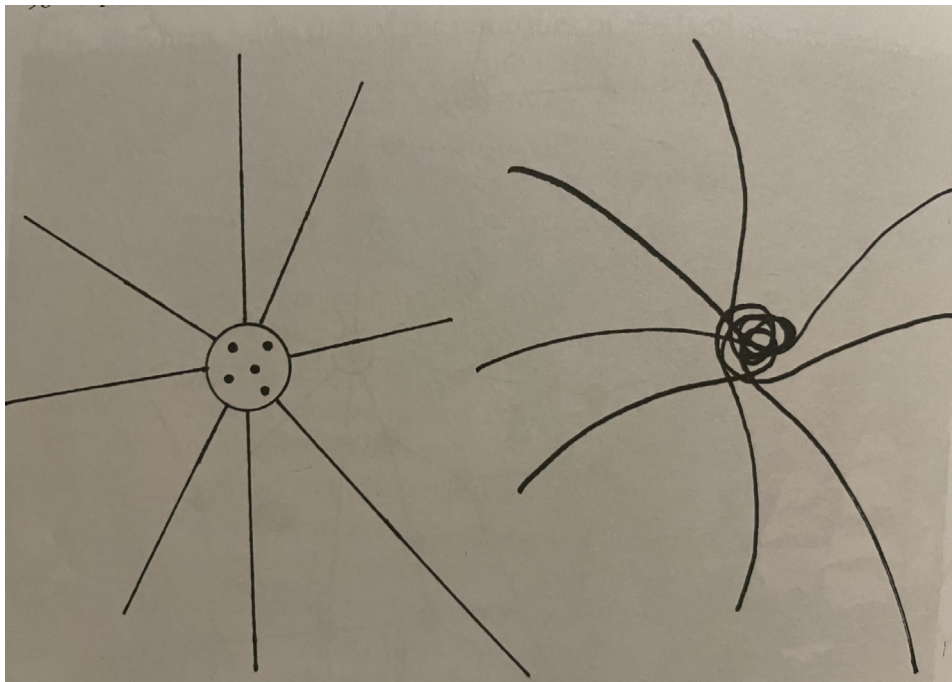
Dette bidrag hænger sammen med sprogstedbegrebets videnskabsteoretiske forankring i fænomenologiske og linealogiske verdens- og vidensanskuelser, som ikke er fremtrædende i feltet, og som derfor også kan byde på andre spørgsmål og svar. Igennem en periode er sprog og steder især inden for sociolingvistiske studier blevet tænkt og undersøgt sammen med begrebet *identitet* (se fx Blackwood, Lanza & Woldemariam 2016, Pennycook, 2010, 2012, Wiese 2012). Men linealogien er ikke optaget af identitet. Den er optaget af liv som bevægelige linjer – levende linjer i fortsat bevægelse, der på deres evige vej videre vikler sig sammen med andre og andet. I overordnede stikord handler linealogien om processer, tilblivelse, bevægelse og liv. Og det kan synes kontraintuitivt, fordi vi er vant til at tænke på og genkende linjer som lige. Ingold (2007: 167) udnævner den lige linje til et modernistisk ikon og peger på, hvordan lige linjer er allestedsnærværende i vestlige samfund. Den linealogi, der følger og studerer levende bevægelige linjer (Ingold 2007: 169), indebærer derfor også et potentiale i forhold til at bevæge sig hinsides mange af de afgrænsende linjer, som har været med til at forme forståelser af både steder, sprog og mennesker.

Liv – ligesom sprog og steder - er ifølge Ingold ikke velafgrænsede enheder, men uafsluttede processer, hvis afgørende karakteristikum er, at de fortsætter. Men det er væsentligt at understrege, at linealogien *ikke* er en teori om, at alting flyder. Den handler nemlig også om, at alle væsner har brug for at hægte sig fast på andre og andet – og Ingolds begreb for det, er *clinging* (Ingold 2015: 3). Som sociale liv er vi altid på vej, i bevægelse, videre, og på denne færd hægter vi os på hinanden,

vikler os ind i hinanden, fletter os sammen; holder fast. Resultatet af – eller sporene af – disse indviklinger er det Ingold (2007: 80-82) kalder et *meshwork*. Her samles linjerne en stund, før de atter bevæger sig videre. Steder er at forstå som *meshworks* i linealogien, hvor stedet er *en samling af linjer*. Og begrebet om sprogsteder kan ses som en operationalisering af meshwork-begrebet. Denne operationalisering bliver til som følge af en *sprogligt interesseret bearbejdning af linealogien*, der resulterer i et linealogisk bidrag til sproglig etnografisk forskning i børnesprog – et bidrag, der, som jeg viser i det følgende, indebærer en forståelse af børnesprog som social-eksistentielle, kropsligt-materielle og sted-bindende indviklinger i og med verden.

Sted som samling

Meshworket er der, hvor linjerne knytter sig sammen med andre og andet på deres vej videre – der, hvor de vikler sig ind i hinanden, og hvor indviklingen efterlader sig spor af forskellig art. “Places, in short, are delineated by movement, not by the outer limits to movement”, skriver Ingold (2011: 149), og peger hen i den grundlæggende bevægelse, der bebor hans forståelse af sted som samlinger. Snarere end et afgrænset område er Ingolds sted nemlig en (for)samling af indvikle(n)de linjer:

To forståelser af sted (Ingold 2007: 98)

I forståelsen af sted som et afgrænset område, afbildet til venstre, er linjerne forbindelseslinjer, der tillader stedets beboere adgang til andre afgrænsede steder – fx i form af transport. Ingolds stedsbegreb lader imidlertid stedet bestå af netop linjer – igennem sammentrækningen, indviklingen og fortætningen

af dem; “And every place, as a gathering of things, is a knot of stories” (Ingold, 2011: 154). Det linealogiske sted er altså at forstå som en knude – og det er de liv, der mødes og leves, der binder stederne sammen. Et hus er fx et sted, hvor beboernes linjer er knyttet tæt sammen – men de bevæger sig også ud af huset, sådan som trådene i en knude også strækker sig videre end selve knuden (Ingold 2011: 148-49).

Meshwork-forståelsen af steder som samlinger retter opmærksomheden hen på, at noget, som kommer andre steder fra, samles og knyttes sammen, før det atter bevæger sig videre. Og selve samlingen sker igennem bevægelsen *at vikle sig ind i* eller *hægte sig på* – det, som Ingold kalder *clinging*. I forhold til andre lignende processuelle stedsforståelser, såsom Doreen Masseys *thrown-togetherness* (Massey 2005), nuancerer det linealogiske stedsbegreb ved også at favne det, vi ellers forstår som det modsatte af bevægelse, nemlig den *binding*, der foregår igennem *clinging* – at vi vikler os ind i hinanden og dermed binder stederne sammen. Men at clinge – at vikle sig ind i og holde fast i – er netop en fysisk bevægelse med eksistentiel betydning. Og den menneskelige eksistens er for Ingold ikke *stedsbundet*, men *sted-bindende* (Ingold 2011: 148). En af mine pointer er, at vi kan forstå sproglige praksisser som kropsligt-materielle og social-eksistentielle måder, hvorpå vi binder steder sammen.

Et eksempel herpå finder vi på det berlinske gadehjørne, som er afbildet herunder. I selskab med andre af byens linjer møder vi her det berlinske tag, som jeg har arbejdet med (Mogensen 2023): *irre* finder man på den øverste af de brune mursten til højre.

Gadehjørne i den berlinske bydel Neukölln (foto af forfatteren)

Dette gadehjørne i Neukölln kan vi forstå som et *meshwork*, hvor samlingen af de mange linjer fortæller en historie om de mange liv, der kom forbi og hængte sig på byen igennem tiden. En common sense forståelse af tags og graffiti er, at det "forurener" byen (Milon 2002: 87), og i en sådan forståelse er tagging grimt, forstyrrende og uvelkomment, og noget der må fjernes (se fx Karlandar 2019). Men går man til taggets skrift med linealogien, kommer man til en anden forståelse af tagget. Vi er linjevæsner, ifølge Ingold (2015), og for at eksistere, må vi sætte linjer ud, som andre kan hægte sig på. Skrift er – som jeg skal vende tilbage til – et eksempel på en sådan ud-sættelse af linjer, hvormed man også gør sig tilgængelig for videre indvikling af andre(s) linjer. De små hånd-skrevne skriftlinjer, som tagget består af, kan forstås som et tekstuel spor, der vidner om den indvikling, der er foregået her. Sporet er til stede på gadehjørnet i kraft af en materialitet, der samler sig med hjørnets øvrige materialitet: Alskens skrift- og linjevæsner, papirsedler, mursten med meget mere. På den måde (vidn)er tagget (om) indvikling i byen. Og for hver gang tagget skriver sig ind i byens mure, binder det en lille knude. Således kan tags *også* forstås som eksistentielle bevægelser, der handler om at sætte sig ud, hægte sig på og dermed binde byen, verden og livet sammen.

De mange lag på lag på det berlinske gadehjørne viser også, at det er i kraft af selve samlingen, at noget træder frem. Ved at følge sprogs gang som materiale – i ovenstående tilfælde igennem tekst-linjer på byens mure – er jeg kommet tæt på sprogs nærmest fysiske rolle i sprogstedet; der hvor sprog bliver materialitet – hvor tekst bliver tekstur (Ingold 2011: 84). Således hænger ideen om sprog som materiale tæt sammen med interessen for steder – frem for de mere abstrakte rum (Cresswell 2004). I forgrunden af erkendelsesinteressen trækkes det fysiske, materielle og hånd-gribelige, der samtidig – i et linealogisk perspektiv – har social-eksistentiel betydning.

Levende sprog

Sammenhængen mellem levende sprog og sprogstedet er, at det levende sprog er den sprogforståelse, der bebor sprogstedet. Med levende sprog (Mogensen 2023) forstås alt sprog som levende; som udstrakt liv. Her bærer sprog på det liv, som har sat det ud. Når vi bruger sprog, sætter vi linjer ud i verden – skriftlinjer som dem på det berlinske gadehjørne eller lydbølger som dem der strømmer fra børn i leg – og det sker for at vi kan hægte os på verden og for at andre kan hægte sig på os. Som *line-making* (Ingold 2007, 2011: 179) er det *at skrive* dels en ganske bogstavelig og konkret aktivitet, en kropslig-materiel handling, som indebærer at skabe linjer ved at skrive, tegne eller trykke linjer ned på papiret eller ind på skærmen – og dels er det en social-eksistentiel handling, der indebærer både at vikle sig ind i andres linjer og at gøre sig tilgængelig for indvikling – og dermed lade livet bevæge sig videre sammen med andre. Jævnfør tagget ovenfor.

Vi er ikke så vant til at forstå skrift som levende – tænk blot på den udbredte skelnen mellem det levende (talte) ord og de døde bogstaver, som går tilbage til både Grundtvig og Platon. Når jeg taler om levende sprog, inkluderer jeg både skriftligt og mundtligt sprog – og jeg gør det i en bestræbelse på at trække alt sprog tilbage til kroppen. For det er kroppe, der lader sprog finde sted – og det er fænomenologisk velkendt, at det er igennem den levede krop, at vi har adgang til stederne (Casey 1996). Når sprogforskere som David R. Olson (1994) og Per Linell (1982) peger på, hvordan sprog og krop blev skilt ad med skriftsprogets indtog, følges det ad med Marie Kristensens formulering om, at mennesket med skriften nu kunne ”gemme informationer *uden for* hjernen” (Kristensen 2020, omslaget, min markering). Med linealogien kan vi forstå disse processer således, at sproget med skriften blev sendt ud af kroppen igennem hånden og på en eller anden måde kappet over. Sprog blev til noget *uden for* kroppen. Og når sprogforståelsen i høj grad baserer sig på skrift (Holm & Ahrenkiel 2022), får det konsekvenser for forståelsen af sprog i det hele taget. En sådan sprogforståelse ignorerer både kroppe og sammenhængen mellem kroppe og sprog. Men en linealogisk forståelse af sprog som levende – som bevægeligt materiale, der bærer på det liv, der har sat det ud – indebærer et potentiale i forhold til at lade sprog være noget materielt, men samtidig *ikke* adskilt fra kroppen og dennes sammenhæng med andre og andet.

Sprog som levende materiale ledsages af forståelsen af sprog som noget, der ikke skaber afstand til verden, men som tværtimod er med til at binde den sammen. “[W]ords are ways of joining with the world”, skriver Ingold (2021: 208) i en kritik af ikke mindst akademiske tendenser til at klage over sprogets måde altid at komme til kort i beskrivelsen af verden. Men hvad nu, hvis målet ikke er at repræsentere verden i sproget? Frem for at beskrive og repræsentere verden bør sproget ifølge Ingold (2021) bruges til at *svare* verden og igennem korrespondance binde den sammen. Når jeg for eksempel beskæftiger mig med tags, er det ikke så meget som nogle tegn, der peger hen på *personen bag* eller *meningen med* tagget, men som noget, der er noget i sig selv (Nancy 1994, Klougart 2020). Jeg optages af taggets linjer og af, at det har form, farve og en tekstur, der gør noget ved byen i kraft af at være linje – og ikke kun i kraft af at være en samling tegn i et system (Mogensen 2023). Den dels semiotiske og dels strukturalistiske tanke, at alting peger hen til noget andet, mødes her af den tanke, at tingene også er noget i sig selv, her og nu (Gumbrecht 2006). Ligesom digtet, der efterlader plads til det usagte, er tagget som småord også sparsomt ladet med fx semantisk vægt – hvorfor det levner mulighed for at dvæle ved andre sider af sprogsagen. Denne adgang til her-og-nu-dimensioner af sprog deler tagget med det umiddelbart ubetydelige ’vrøvl’, børn kan praktisere i sproglege, og som i en færdighedsdiskurs’ blik vil være uden betydning. Men som litteraturen viser, har sproglege stor værdi i børns sproglige praksisser (se fx Laursen 2022, Laursen & Kolstrup 2018, Cekaite 2017) – en værdi, som kunne undersøges videre med sprogstedbegrebets sans for sprogmateriallets indviklende og sted-bindende kraft.

Når vi forstår sprog som levende materiale, der binder sammen her og nu, hentes ord ind i samlingen og bidrager til at binde sprogstedet sammen. Hermed bliver sprog ikke (kun) *sted-for-træder*, men noget *til-stede-værende*. Sprog fungerer *også* som strukturelt repræsentationssystem, men ikke udelukkende – og i forskning og sprogpedagogisk arbejde bør vi forsøge at gribe om disse tilstedeværende og stedbindende dimensioner. Dette arbejde vil være optaget af sprogs stedslighed og steders sproglighed – samt af sprogs kropslighed og kroppes sproglighed. Det vil være optaget af at give sprog tilbage til sanserne og afvikle adskillelsen mellem sprog og krop for at vende sig mod sprog med en nysgerrighed efter hvad der sker, hvis vi vover ind-viklingen – på et empirisk, metodisk, teoretisk og analytisk plan samt i den pædagogiske praksis. Til at støtte dette udviklingsarbejde har jeg udviklet en række potentielle spørgsmål, som jeg oplister herunder.

Sprogsteder

Hvis man forstår steder som *samlinger*, kan man forstå et sprogsted som *der, hvor sprog samler sig* med alt muligt andet. Til frokost i vuggestuen vil sprog ud over de involverede sprogligt praktiserende kroppe bl.a. samle sig med borde og stole, maden, skeer og tallerkner og alle de lyde, der skabes i kraft af en sådan samling, og som måske resulterer i en særlig frokostkomposition, der inviterer kroppene til videre engagementer med fx nydelsesfulde nye ord. Sprog som materiale, sidestillet med alskens andet, bevæger sig, og i samme ombæring bevæges både de involverede sproglige aktører og stederne. Ord sker. Og som begreb tjener sprogsteder til at gribe om *der, hvor ord sker* – der, hvor *sprog finder sted*.

Hvordan sprog finder sted, er et empirisk spørgsmål, som med sprogstedbegrebet kan afsøges igennem følgende spørgsmål:

- Hvordan er dette et sprogsted? Hvad udgør sprogstedet?
- Hvad mødes her? Og hvordan mødes det?
- Hvad bindes/holdes sammen? Hvordan bindes/holdes det sammen?
- Hvilken rolle spiller sprog i sammenbindingen og hvordan?
- Hvad træder frem og hvordan træder det frem?
- Hvordan bliver forskellige linjer og kroppe del af sprogstedet?
- Hvordan foregår henvendelse? Hvem henvender sig og med hvad?
- Hvad kan et hhv. første-, andet- og tredjepersonsperspektiv lære os om sprogstedet?
- Hvordan opstår tæthed, og er der tætheder, der ikke opstår?
- Hvordan løsnes sprogstedet igen? Og hvordan bevæger linjerne sig videre?

Disse spørgsmål kan stilles til situationer, hvor sprog finder sted i pædagogiske sammenhænge. Det kan fx være i klasserummet, på legepladsen eller i en spisesituation som den ovenfor. Eller er man fx interesseret i, hvad der sker, når børn bliver sprogvurderet, kan man gå til sprogvurderingssituationen med nogle af disse spørgsmål. Her vil man med de to sidste spørgsmål om tæthed og opløsning af sprogstedet måske få blik for, at en tæthed, der opstår i sprogvurderingssituationen, er imellem barnets finger og den device, sprogtesten (ofte) udføres på, mens en tæthed, der *ikke* opstår, er den *imellem børn* – fordi sprogvurderingsmaterialet er udviklet til individuel udførelse. Men børns sprog foregår i høj grad børn imellem (Ahrenkiel, Holm & Østergaard 2021). Følger man derfor med barnet efter selve sprogvurderingssituationen, når den opløses og barnet bevæger sig videre ud af det sprogsted og hen i et nyt, fx ud på legepladsen, vil man måske opdage et helt andet lydligt og legende sprog i interaktionen med de andre børn – de børn, der er en naturlig del af barnets hverdagslige omgang med sprog, men som altså ikke er en del af den situation, eller det sprogsted, hvori barnets sprog skulle vurderes (se også Slingerland 2017).

Spørgsmålene, man kan stille med en interesse i børns sprogsteder, har jeg udviklet løbende igennem arbejdet med at komme tæt på sprog-sted-relationer². De afspejler linealogiens optagethed af bevægelse, forståelsen af steder som samlinger og åbner for arbejdet med at gribe om sprogs rolle i disse samlinger. Når begrebet om sprogsteder understreger det grundlæggende, at sprog altid finder sted, handler det ikke blot om en relation mellem sprog og steder, men tillader en måde at komme tæt på *det karaktertræk ved sprog, at det altid finder sted*. Og at finde sted – er en bevægelse. Erkendelsesinteressen rettes dermed imod de *bevægelser*, der foregår i sprogstedet, hvilket kan ses i spørgsmålenes mange bevægelses-verbter, herunder *mødes, bindes, holdes, løsnes*. Passivformerne af disse bevægelsesverbter er udtryk for en sensitivitet over for en mindre handlings-orienteret aktør og et mere fænomenologisk oplevende subjekt. Således vil en sprogstedanalyse for eksempel også interessere sig for, hvordan det opleves at tage del i en sprogvurdering – i et førstepersonsperspektiv.

Med den tidligere nævnte desinteresse i identitet er der altså ikke tale om en desinteresse i personer, men om en bestemt forståelse af personer, som bebor sprogstedbegrebet. Sprogstedets sprogmenneske er et delt menneske, og som del af dets socialeksistens, tager det del i alskens samlinger. Her lader mennesker sig ikke tydeligt afgrænse, sådan som vi har været vant til at gøre det med idealet om det velafgrænsede og autonome moderne individ (Mogensen 2021) – de er altid også noget andet og andre (jf. Haraway 2008). Sprogstedbegrebet tager således del i den gentænkning af mennesket, som foregår inden for posthumane samtaler. Men ulig nogle af de stemmer (se fx Tocarczuk 2020: 341), der tager del i denne samtale, ser jeg ikke førstepersonsperspektivet som forhindring

² Se Mogensen 2023 for yderligere uddybninger og eksemplificeringer af de enkelte spørgsmål.

for denne gentænkning – tværtimod er det min erfaring, at det netop er *igennem* førstepersonsperspektivet, vi kan komme tæt på individers utætheder, mellemartslige gensidigheder og alverdens forbundethed (se Mogensen 2021).

Som skrevet er der forskel på, om vi forstår et sted som defineret af dets grænser eller som skabt af (sammen)bindinger - *bindings against boundaries*, som Ingold (2008) benævner denne skelnen. Og det samme gælder kroppe. I denne skelnen knytter ideen om den vel-afgrænsede og selv-stændige individ-krop sig til *grænserne*, mens den utætte, porøse, delte krop knytter sig til *bindingerne* på den måde, at det netop er i kraft af deltheden, at vi altid allerede er i gang med at skabe nye fællesheder. Sprogsteder er sådanne *delte steder* – steder, hvor vi binder os sammen med andre og hvor sprog er en del af sammenbindingen.

Ønsker man at udforske børnesprog linealogisk, må det gøres i og med konkrete sprogsteder – sprogsteder, som forskeren bliver del af og igennem sin egen sprogkrop kan opnå adgang til, sammen med andre sprogkroppe samt alskens andre linjer, der finder sammen i kraft af sprogstedets karakter af en samling – eller et fællessted, som sprogstedet også er. Sprogstedbegrebet lader analytikeren gribe om fællesskaber som fællessteder, hvori sprog ind-går. Med samlingsbegrebet følger dette blik for det kollektive, som ikke handler om harmoni, men om flerhed. Hvordan flerheden og fællesheden former sig i sprogstedet, vil igen være et empirisk spørgsmål, der kan udforskes med sprogstedbegrebet.

Konkluderende invitationer

Et sted, der ville være relevant at gå hen med begrebet om sprogsteder og dets iboende forståelse af sprog som levende, er det jeg har kaldt *børns sprogsteder* (Mogensen 2023). Og et sted, hvor sproglig etnografi og linealogi med fordel kan mødes, er netop i forskning i børnesprog. Her bliver det relevant at spørge: Hvad vil en forståelse af sprog som levende materiale have af konsekvenser for, hvordan vi kan forske i og arbejde med børns sprog? Hvad sker der, hvis vi forstår børns sproglige praksisser som et *indviklingsarbejde* frem for et *udviklingsprojekt*? Når man ser på børn, bliver det tydeligt, at de vikler sig ind i sprog, og at det er med hele kroppen og alle sanserne, at denne indvikling foregår. Det er min pointe, at vi kan lære af børnesprog med henblik på dels at gå til børnesprog på måder, der hverken lukker sprog inde i det enkelte individ eller adskiller det fuldstændig fra det, og dels at undersøge og vurdere sprog på måder, der lader sig optage af, hvordan fællesskaber som fællessteder bliver skabt med blandt andet sprog.

Intet sprog er så levende som børnesprog, og ingen kan som børn (og taggere) vikle sig ind i sprog og tumle afsted med det. Derfor vil det også være med børnesprog, man vil kunne lære allermest om de stedbindende dimensioner af sprog, som denne artikel har trukket frem. Når vi forstår det, børn gør

med sprog, linealogisk, bliver det muligt at gribe om det, der kan synes enten forkert eller helt uden betydning i et snævert udviklingsblik, som et omfattende sprogarbejde med verdensindviklende følger. I denne sammenhæng er der en slående parallel mellem tags og børnesprog. Når jeg ovenfor skrev, at en *common sense* forståelse af tagging er, at det er 'grimt, forstyrrende og uvelkomment, og noget der må fjernes', så er der ikke langt til meget af det legende børnesprog, der mødes som forstyrrende støj. Den slags børnesprog er uvelkomne linjer i det blik, der er fokuseret på de føromtalt generelle udviklingslinjer. Som skrevet viser forskning imidlertid, at der i disse umiddelbart ubetydelige sproglige praksisser sker alt muligt af betydning for børns sprog – og med det eksistentielle perspektiv linealogien tilbyder, må det tilføjes: ikke blot af betydning for børns sprog og sociale relationer, men for deres væren i verden i det hele taget.

At artiklen er teoretisk optaget, betyder derfor ikke, at den er ligeglad med "virkeligheden" – tværtimod er ambitionen at bidrage til afsøgningen af andre måder at forstå sprog på, med potentielle konsekvenser for virkelige (sprog)mennesker. Så selvom den ikke er et studie af børnesprog i daginstitutioner eller skoler, er håbet, at pointerne kan have implikationer for måderne, vi *kan* studere og i øvrigt arbejde med børnesprog i daginstitutioner og skoler på – eller med børnesprog i det hele taget. Med tilføjes om 'børnesprog i det hele taget' understreger jeg, at børnesprog også praktiseres alle mulige andre steder end i skoler og daginstitutioner. For selvom flertallet af børn her til lands tilbringer megen tid i institutioner, så bevæger de sig også rundt i mange andre rum, både on- og offline. Børns potentielle sprogsteder opstår således også med levet børneliv på gader og legepladser, til fritidsaktiviteter og mens der tegnes derhjemme, på Ramasjang og Snapchat, ved spisebordet, på toilettet og i sengen, på vej, i bilen, i toget eller på cyklen, gående, kravlende, i sneen, i græsset og under solen. En interesse i børnesprog kunne således undersøge børnesprog på tværs af både institutionaliserede og ikke-institutionaliserede rum – i en bred interesse for børns sprogsteder.

Én mulighed er at gå i dybden med nogle bestemte sprogsteder som klasserummet eller spisebordet. En anden mulighed ville netop være at følge børn ind og ud af deres sprogsteder. Uanset undersøgelsens fokuserede eller tværgående tilgang ville den i forhold til de forskellige sprogsteder være optaget af, hvad der mødes, hvad der træder frem, hvordan sammenbinding af sprogstedet sker og hvilke tætheder, der opstår i det givne sprogsted. Hvordan forskellige personperspektiver kan bringe indsigt i sprogstedet ville også være af interesse, ligesom spørgsmålene om, hvordan henvendelse foregår i det specifikke sprogsted og hvordan sprogstedet atter løsnes igen, ville have relevans for analysen. At lade sig optage af hvordan sprog og mennesker binder sig sammen med alskens andet i sprogstedet, ville være interessant i forhold til at nærme sig *børnesprogs verdensindviklende karakter*. Hvordan vikler sprog sig for eksempel sammen med tegninger (jf. Hasse 2019), skoletasker (jf. Dannesboe 2009), spejle (jf. Olsson 2013), gynger (jf. Hesselvig, under udarbejdelse), garderober (jf. Hesselvig 2022), sne (jf. Myrstad, Hackett & Bartnæs 2020) og sand (jf. Jørgensen 2021)?

Sprog som levende materiale ledsages af forståelsen af sprog som noget, der ikke skaber afstand til verden, men som tværtimod er med til at binde den sammen. Når ord bliver måder at samle sig med verden på, sådan som vi har set Ingold (2021: 208) formulere det, vil det være interessant at gå linealogisk til børnesprog som *svar* – som måder, hvorpå børn svarer verden med alt fra lyd, rytme, leg, stemmer, hænder og fødder, sang, skrift og tale. Måske bruges børnesprog ikke først og fremmest til at beskrive og repræsentere verden, men til at binde den sammen igennem korrespondance med den. Og måske er et begreb som det linealogiske *wayfaring* (Ingold 2007) frugtbart at bringe i kontakt med børnesprog på en måde, der løser barnets sprog fra ideer om faste udviklingstrin, der kan paralleliseres til transportens lige linje, hvor barnet må transporteres fra A til B til C. *Den vejfarende*, som antropolog Jøn Dag Rasmussen (2018: 82) har kaldt den person, der bedriver *wayfaring*, er ikke optaget af at komme fra A til B, men underlægger sig vejen, åbent og opmærksomt (Ingold 2007: 78).

Som nævnt peger Holm & Ahrenkiel (2018, 2022) for eksempel på, hvordan børnesprog i daginstitutioner presses ind i en literacy-forberedende strategi, hvor fonologisk opmærksomhed, ordforråd og bogstavviden vægtes med et klart endemål for øje: læsning. Men der findes mange veje til både skrift og sprog generelt – og for barnet går disse veje ofte igennem legens landskab, der netop kan se håbløst eller ligegyldigt ud i et literacy-forberedende strategisk blik (Laursen 2019, Holm & Ahrenkiel 2022a, Laursen & Kolstrup 2018). Så hvad sker der, hvis vi går nysgerrigt til børnesprog som vejfarende bevægelser, der altid er nært forbundet til vejens beskaffenhed, til landskabet og alt det, barnet møder på sin vej? Med denne artikel argumenterer jeg for at udforske børns komplekse sprogsteder frem for at lade dem rette ind på de generelle udviklingens linje; jeg argumenterer – med sproglig etnografisk litteratur og linealogisk teori og analyse af empiri – for børns *indvikling* i noget sanseligt snarere end *udvikling* hen imod et bestemt mål. Og hvad sker der så i disse indviklinger? Hvis vi kan forblive nysgerrige på det, kan vi både lære en masse om børnesprog og sprog i det hele taget og samtidig give børn langt større mulighed for sprogligt engagement, der tillader mange slags erfaringer med at være i verden med sprog.

Udover de vejfarende bevægelseres potentiale, er det bidrag, som sprogstedbegrebet kan yde til forskningen, koblet til forståelsen af sprog som materiale. Materialeforståelsen tilbyder dels en hånd-gribelighed, der kan være befordrende for børns sprogarbejde (se Kristensen 2020: 44), og dels en skærpelse af blikket for de sanselige indviklinger, jeg argumenterer for. Det særlige ved sprogstedbegrebets materiale-forståelse af sprog er, at det ikke blot er sprogs relation til materialitet der udforskes, men at sprog forstås *som* materialitet – eller blot materiale. Stedbindende og verdensindviklende materiale.

Naja Dahlstrup Mogensen, ph.d.

Forfatteren ønsker at takke Sara Dahlstrup Mogensen for gennemgribende respons.

Litteraturliste

Ahrenkiel, A. & Holm, L. (2020). Documentation of Children's Language Development: A Critical Analysis and Discussion of the Conceptualisation of Language in Widespread Language Assessments.

I Alasuutari M, Kelle H, Knauf H. (Eds.), Documentation in Institutional Contexts of Early Childhood: Normalisation, Participation and Professionalism Wiesbaden: Springer VS

Ahrenkiel, A., Holm, L. & Østergaard, L. E. (2021). Children's language use in ECEC in a child perspective, *Ethnography and Education*, 16:4, 420-436

Blommaert, J. (2010). *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press

Casey, E. S. (1996). How to Get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time. I Feld, s. & Basso, K. H. (red.), *Senses of Place*. Santa Fe, New Mexico: School for Advanced Research Press

Cekaite, A. (2017). Microgenesis of language creativity: Innovation, conformity and incongruence in children's language play. *Language Sciences* 65, p. 26-36

Cresswell, T. (2004). *Place - a short introduction*. Malden, MA: Blackwell Publishers

Dannesboe, K. I. (2009). Skoletasker og skolebørn: når skole gøres fraværende og nærværende i socio-materielle sammenviklinger i børns hverdagsliv. *Nord Nytt* 106/107, p. 63-76

Gumbrecht, H. U. (2006). Presence Achieved in Language (With Special Attention Given to the Presence of the Past). *History and theory: Studies in the philosophy of history* 45 (3), p.317-327

Haraway, D.J. (2008). *When species meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press

Hasse, C. (2019). Material Concept Formation. I Hasse, C. & Søndergaard, D. M. (red.). *Designing Robots, Designing Humans*. London: Routledge

Hesslevig, R. H. (2022). Børnegarderoben som sprogligt mødested. *Viden om Literacy* 32, p. 84-94

- Hesselvig, R. H. (under udarbejdning). *Rum for sproglig udfoldelse. Et sprogligt etnografisk studie af børns indbyrdes sproglige praksis i børnehaven*. PhD afhandling, Aarhus: Aarhus Universitet.
- Holm, L., & Ahrenkiel, A. (2018). To år bagud. En kritisk analyse og diskussion af sprogforståelsen i forsknings- og udviklingsprogrammet "Fremtidens Dagtilbud". *BARN – Forskning om barn og barndom i Norden* 36 (2), 29-46
- Holm, L., & Ahrenkiel, A. (2022). Children's language play as collaborative improvisations—rethinking paths to literacy. *Journal of Early Childhood Literacy*.
- Hymes, D. (1964). General introduction. I Hymes, D. (red.) *Language in Culture and Society: A Reader in linguistics and anthropology*. New York: Harper and Row
- Hymes, D. (1974). *Foundations in Sociolinguistics. An ethnographic approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Ingold, T. (2007). *Lines: A brief history*. New York: Routledge.
- Ingold, T. (2008). Bindings against boundaries: entanglements of life in an open world. *Anthropology* 40(8), p. 1796-1810
- Ingold, T. (2011). *Being alive – Essays on movement, knowledge and description*. New York: Routledge.
- Ingold, T. (2013). *Making: Anthropology, Archaeology, Art and Architecture*. London: Routledge.
- Ingold, T. (2015). *The life of lines*. New York: Routledge.
- Ingold, T. (2019). Of Work and Words: Craft as a Way of Telling. *European Journal of Creative Practices in Cities and Landscapes* 2(2), p. 5–17
- Ingold T. (2021). *Correspondences*. Cambridge: Polity Press
- Jørgensen, N. J. (2021). The sense and place of sand in day care. I Rasmussen, J. D. & Dannesboe, K. I. (red.) *In-between: Exploring Small Cracks of Everyday Life*. Aarhus Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, p. 43-57
- Karlander, D. (2019). A semiotics of nonexistence? Erasure and erased writing under anti-graffiti regimes. *Linguistic Landscape*, 5(2), p. 198-216
- Klougart, J. (2020). Connectedness. I Krogh, M. (red.). *Connectedness. An Incomplete Encyclopedia of the Anthropocene*. København: Strandberg Publishing, p. 122-125

- Kristensen, M. M. (2020). *SKRIFT – fra billeder til bits*. København: Forlaget Mindspace
- Laursen, H. P. & Holm, L. (2017). Sprog – i etnografisk praksis. I Gulløv, E., Nielsen, G. B. & Winther, I. W. *Pædagogisk Antropologi: Tilgange og begreber*. København: Hans Reitzels Forlag
- Laursen, H. P. & Kolstrup, K. L. (2018). Multilingual children between real and imaginary worlds: Language play as resignifying practice. *Applied Linguistics* 39 (6) p. 1-25
- Laursen, H. P. (2019). *Tegn på sprog – Literacy i sprogligt mangfoldige klasser*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Laursen, H. P. (2022). En lang pind op i næsen: Om latter, læring og literacy-som-begivenhed. *Acta Didactica Norden* 16(3)
- Laursen, H. P., Holm, L. & Ahrenkiel, A. (2023). Skriften på væggen – Når børn skaber literacy i daginstitutionen. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* 23 (1), p. 1-13
- Laursen, H. P. & Mogensen, N. D. (2015). Language competence in movement: a child's perspective. *International Journal of Multilingualism* 13 (1), p. 1-18
- Laursen, H. P. & Mogensen, N. D. (2016). Timespacing competence: multilingual children's linguistic worlds, *Social Semiotics*, 26:5, 563-581
- Massey, D. (1994). A Global Sense of Place. I *Space, Place and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Milon, A. (2002). Tags and murals in France. A city's face or a natural landscape? I Durand, A. P. (red.) *Black, Blanc, Beur: Rap Music and Hip-Hop Culture in the Franco-phone World* (p. 87-98). Lanham: The Scarecrow Press
- Mogensen, N. D. (2021). 'The hand in the mouth': stories from a shared body. I Rasmussen, J. D. & Dannesboe, K. I. (red.) *In-between: Exploring Small Cracks of Everyday Life* (p. 25-42). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Mogensen, N. D. (2023). "Ind-viklet – i by, viden og verden: En linealogi om og med sprogsteder", ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet
- Myrstad, A., Hackett, A. & Bartnæs, P. (2020). Lines in the snow; minor paths in the search for early childhood education for planetary wellbeing. *Global Studies of Childhood* 12 (4), p. 321-333
- Nancy, J. -L. (1994). *The Birth to Presence*. Stanford: Stanford University Press

- Olson, D. R. (1994). *The World on Paper, the Conceptual and Cognitive Implications of Writing and Reading*. Cambridge: Cambridge U.P
- Olsson, L. M. (2012). Eventicizing Curriculum. Learning to Read and Write through Becoming a Citizen of the World. *Journal of Curriculum Theorizing* 28 (1), p. 88-107
- Olsson, L. M. (2013). Taking Children's Questions Seriously: the need for creative thought. *Global Studies of Childhood* 3 (3), p. 230-253
- Olsson, L. M., Dahlberg, G. & Theorell, E. (2016). Displacing identity – placing aesthetics: early childhood literacy in a globalized world. *Discourse Studies in the Cultural Politics of Education* 37 (5), p. 1-22
- Rasmussen, J. D., & Mogensen, N. D. (2017). (I og om) Fletværk: Nogle foreløbige viklinger. *Tidsskriftet Antropologi* (76), p. 13-35
- Rasmussen, J. D. (2018). Vejfarende etnografi – om at træde ind i landskabet gennem længerevarende feltarbejde. I Jacobsen, M. H. og Jensen, H. L. (red.) *Etnografier*. København: Hans Reitzels Forlag, p. 75-104
- Slingerland, R. (2017). Sprogvurderingsresultater anvendt i praksis. Et sprogligt etnografisk casestudie. *CEPRA-striben* 22: 22-31.
- Tokarczuk, O. (2020). Sensitivity. I Krogh, M. (red.). *Connectedness. An Incomplete Encyclopedia of the Anthropocene*. København: Strandberg Publishing, p. 340-349